

ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ Α' ΕΠΚΑ ΤΟ 2006

Γεωργία Καραμήτρου-Μεντεσιδη Δρ Αρχαιολόγος

Αιανή. Η έρευνα στο ανατολικό νεκροταφείο

Το 2006 οι ταφές που αποκαλύψαμε στο Ανατολικό Νεκροταφείο της Αιανής ανέβασαν τον συνολικό αριθμό σε 174. Η συνέχεια της ανασκαφής και η μελέτη των ευρημάτων του νεκροταφείου αυτού θα δώσει τη δυνατότητα να περιγραφεί ολοκληρωμένα η ιδιαιτερότητα του τοπικού κεραμικού εργαστηρίου της Αιανής, από τον 4ο ως τον 2ο-1ο αι. π.Χ., και να επιβεβαιώσει την παράδοση της πρωτοπορίας των εργαστηρίων της Αιανής και τη διαχρονικότητά τους που διαπιστώνεται από την Εποχή του Χαλκού και διαρκεί ως τα ρωμαϊκά χρόνια, τόσο στην κεραμική και την κοροπλαστική όσο και στην πλαστική και τη μεταλλοτεχνία.

Διαπιστώσαμε ότι στο χώρο της νεότερης έρευνας το νεκροταφείο είναι οργανωμένο σε σειρές λάκκων, εννέα προς το παρόν, που ανοίγονται κυρίως στον μαλακό ασβεστόλιθο με κατεύθυνση βορειοανατολική-νοτιοδυτική. Από το σύνολο των 94 ταφών μόνο οι δύο παρέμειναν ασύλητες από την αρχαιότητα, ποσοστό ελάχιστο σε σύγκριση με τις 80 ταφές που ανασκάφηκαν το 1985-1986, από τις οποίες οι περισσότερες ήταν ασύλητες. Οι λάκκοι περιείχαν ενταφιασμούς και μόνο τρεις ήταν καύσεις. Για την εναπόθεση των νεκρών χρησιμοποιούνταν και ξύλινα φέρετρα ή φορεία, ενώ ο νεκρός τοποθετούνταν με το κεφάλι είτε στη μια είτε στην άλλη στενή πλευρά. Αποτελεί σχεδόν κανόνα η εναπόθεση των κτερισμάτων προς τα άκρα πόδια που ήταν κυρίως πήλινα αγγεία και περιορισμένος αριθμός μεταλλικών αντικειμένων, ενώ λείπουν τα χρυσά και σπάνια ήταν και τα νομίσματα.

Η ασύλητη ταφή 108 περιείχε σιδερένια αιχμή δόρατος και τέσσερα πήλινα αγγεία, μάλιστα ένα έφερε εγχάρακτα γράμματα, ΓΕ στο σώμα και το γράμμα Β στη βάση, και χρονολογείται στο τέλος 4ου-αρχές 3ου αι. π.Χ. Η

επίσης ασύλητη ταφή 140 περιείχε σιδερένια αιχμή δόρατος και τέσσερα πήλινα αγγεία, ανάμεσά τους ερυθρόμορφος ασκός με υπερυψωμένη τοξωτή λαβή, τοπικού εργαστηρίου, και εντάσσεται στα τέλη του 4ου αι. π.Χ. Η επίσης αντρική ταφή 139 περιείχε σιδερένια αιχμή, σιδερένια σπλεγγίδα και πέντε πήλινα αττικά αγγεία, ανάμεσά τους ένας ερυθρόμορφος αττικός ασκός-ηθμός και αρυβαλλοειδές ληκύθιο που συναντώνται για πρώτη φορά και χρονολογούνται στα μέσα και προς το γ' τέταρτο του 4ου αι. π.Χ. Στη βάση ενός σκυφιδίου έχουν χαραχτεί τρία γράμματα, ΑΜΜ, και στου ληκυθίου στο κέντρο της βάσης το Κ και περιμετρικά δέκα γράμματα (διακρίνουμε Α, Μ, Η, Λ, Κ, πιθανόν και Ν), από τα οποία, ωστόσο, δεν αντιλαμβανόμαστε τις λέξεις που ήθελε ο χαρακτήρας να αποδώσει. Από το σύνολο των 89 αγγείων, 34 μεγαλύτερο ποσοστό, σε τον αριθμό, αντιπροσωπεύονται τα σκυφίδια και ακολουθούν οι 14 άβαφες υδρίες και μία μικρή ερυθρόμορφη, 10 και 8 αντίστοιχα ήταν οι πρόχοι και οι οινοχόες και σε μικρότερο αριθμό άλλα σχήματα. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα τρία χάλκινα δακτυλίδια με παραστάσεις στις ελλειψοειδείς σφενδόνες: μία καθιστή ανδρική μορφή που σκύβει μπροστά, ένα γρύπα και ένα πτηνό, μάλλον πετεινό.

Με δεδομένη τη μεγάλη έκταση του νεκροταφείου συμπεραίνουμε ότι εξυπηρετούσε μεγάλο αριθμό κατοίκων της πόλης και μπορούμε να υποθέσουμε ότι έθαβαν εδώ συγχρόνως αλλά και ότι οι λάκκοι χρησιμοποιήθηκαν από τις ίδιες οικογένειες με κάποια χρονική διαδοχή. Στα αντικείμενα που συνόδευαν τους νεκρούς στον άλλο κόσμο αποτυπώνονται συνήθειες και έθιμα των ανθρώπων και μάλιστα στη διάρκεια πολλών αιώνων. Αξιοσημείωτη είναι η παρουσία σιδερένιων και χάλκινων σπλεγγίδων, ανάμεσά τους μία ενεπίγραφη, με τις οποίες σχετίζεται η ενασχόληση των κατοίκων με τον αθλητισμό.

Φράγμα Ιλαρίωνος. Έρευνα στην Ελάτη, την Παναγιά και την Παλιουριά

Το 2006 κατέστη επιπέδου δυνατή η ανασκαφή σε χώρους κατάκλυσης του Φράγματος Ιλαρίωνας με χρηματοδότηση της ΔΕΗ Α.Ε., αφού μετά από διαπραγματεύσεις τριών ετών εγκρίθηκαν ποσά τόσο για τη συστηματική επιφανειακή έρευνα όσο και για τις δοκιμαστικές τομές με σκοπό την αξιολόγηση για το τι θα σωθεί μέσω της ανασκαφής και τι θα θυσιαστεί στη λιμνοακμή και στο βυθό. Εντοπίστηκαν από την επιφανειακή μας έρευνα σε χιλιάδες στρέμματα, πάντα εντός περιοχής κατάκλυσης, άλλα επτά αρχαιολογικοί χώροι, ανεβάζοντας τον αριθμό τους σε 20 προς το παρόν.

Ανασκαφή με δοκιμαστικές τομές διενεργήθηκε στη θέση Λογκάς Ελάτης, όπου έχει εντοπιστεί οικισμός Ελληνιστικής Εποχής και κατοίκηση στην Εποχή του Χαλκού και του Σιδήρου. Ευρήματα όλων αυτών των εποχών και οικιστικά κατάλοιπα εντοπίστηκαν και στους δύο τομείς της έρευνάς μας, η οποία διακόπηκε διότι η ΔΕΗ επιμένει στην άποψη ότι ο χώρος δεν θα διαλυθεί μετά την κατάκλυση... Το χάλκινο μικηναϊκό ξίφος, που σώζεται σε άριστη κατάσταση, του 13ου-12ου αι. π.Χ., μήκους 0,81 μ., δεν γνωρίζουμε αν προέρχεται από τον Λογκά και δεν πρόκειται ίσως να το μάθουμε ποτέ, αφού αυτός που το βρήκε, πριν από 20 περίπου χρόνια, απεβίωσε. Αποτελεί σημαντικό εύρημα και στηρίζει την άποψη μας για κάποια μορφής εγκαταστάσεις Μικηναίων στην περιοχή του μέσου ρου του Αλιάκμονα, γύρω από την Αιανή, όπου έχουν βρεθεί δύο πρωιμότερα χάλκινα ξίφη, ενώ άλλα τρία είναι γνωστά από το Νομό Γρεβενών.

Στη θέση *Γέφυρα Παναγιάς* η ανασκαφή αποκάλυψε οικιστικά κατάλοιπα ελληνιστικών χρόνων, αλλά και χειροποίητη μακεδονική αμαυρόχρωμη της Ύστερης Εποχής του Χαλκού, της οποίας φορείς θεωρούνται τα πρωτοδωρικά-μακεδονικά φύλα. Στη θέση *Κεραμαριό της Παλιουριάς* ανασκάφηκαν τμήματα μεγάλου νεκροταφείου που εκτείνεται σε δύο λόφους. Οι ταφές του Ανατολικού Λόφου

εντάσσονται στα αρχαϊκά και κλασικά χρόνια και του Δυτικού στα κλασικά και υστεροκλασικά, κυρίως εντός του 4ου αι. π.Χ. Στον Ανατολικό Λόφο ανασκάφηκαν συνολικά 30 ταφές και εκτός μίας ήταν διαταραγμένες και συλημένες από την αρχαιότητα. Πρόκειται για ενταφιασμούς σε λάκκους με εξαίρεση μία καύση και έφεραν κτερίσματα, οπλισμό, κοσμήματα και διάφορα εξαρτήματα και παρουσιάζουν ομοιογένεια με αυτή των σύγχρονων νεκροταφείων στην Αιανή και σε άλλες περιοχές της Άνω και Κάτω Μακεδονίας, που υπαγορεύεται από τις ίδιες αξίες, πίστεις, δοξασίες και αισθητικές αντιλήψεις. Αντιπροσωπεύονται τα ίδια σχήματα αγγείων και ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα αγγεία τοπικού εργαστηρίου, τα οποία δεν αφορούν στα περισσότερα είδη. Το γεγονός του εντοπισμού του τοπικού εργαστηρίου αποτελεί ζητούμενο και μόνο ως υπόθεση εργασίας μπορούμε να προτείνουμε την Αιανή ή άλλον οικισμό πιο κοντά, απόψεις που χρήζουν τεκμηρίωσης. Στις ταφές υπήρχαν επίσης, όπλα, κοσμήματα και διάφορα εξαρτήματα ενδυμασίας και εργαλεία καλλωπισμού (ωτογλύφανο και τριχολαβίδα), ενώ ένας χάλκινος κρίκος αποτελεί μάλλον προκερματική μορφή νομίσματος. Στον Δυτικό Λόφο ανασκάφηκαν 33 ταφές, εκ των οποίων μόνο τρεις ασύλητες, που έφεραν από μία ή περισσότερες πέτρες ως επιτάφια σήματα. Περιείχαν 33 συνολικά πήλινα αγγεία, από τα οποία τα περισσότερα αποτελούν, επίσης, προϊόντα τοπικών εργαστηρίων. Βρέθηκαν και δύο ακέραια χάλκινα, πρόχους και κάνθαρος με χυτό χείλος και ποδίσκο, ο οποίος αποτελεί το πρώτο αγγείο του τύπου στους Νομούς Γρεβενών-Κοζάνης, ενώ ενδιαφέροντα ήταν τα όπλα, τα κοσμήματα και τα διάφορα εξαρτήματα. Ο εντοπισμός και η ανασκαφή ενός ακόμη νεκροταφείου αρχαϊκών και κλασικών χρόνων αποκτά ιδιαίτερη σημασία για το χώρο της Άνω Μακεδονίας, για την οποία μετά τις ανασκαφές των τελευταίων ετών (κυρίως στην Αιανή), αναθεωρήθηκαν οι

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΝΕΑ

απόψεις περί πολιτισμικής και κοινωνικής απομόνωσης στις αντίστοιχες εποχές. Σύμφωνα με τη νέα ιστορική φυσιογνωμία, όπως αυτή αποτυπώνεται από τα τεκμήρια της αρχαιολογικής έρευνας, η Άνω Μακεδονία στον 6ο και τον 5ο αιώνα π.Χ. εντάσσεται στην πολιτισμική κοινή του υπόλοιπου ελλητισμού και χαρακτηρίζεται από υψηλό βιοτικό και πολιτιστικό επίπεδο με ποικιλία εμπορικών και άλλων σχέσεων και ανταλλαγών.

Νομός Κοζάνης: Πολύμυλος, Κλείτος, Περδίκκας, Μικροκάστρο, Αλιάκμονα

Πολύμυλος

Επανήλθαμε, μετά από έξι χρόνια, στον Πολύμυλο, όπου στη διάρκεια μεγάλης σωστικής ανασκαφής 20 στρεμμάτων (1995-2000), λόγω του άξονα και κόμβου της σύγχρονης Εγνατίας Οδού, ανασκάψαμε μέρος της αρχαίας πόλης, την οποία έχουμε ταυτίσει με την Εύια της Μακεδονίας. Στην οργανωμένη οικιστική εγκατάσταση ελληνοιστικών και πρώιμων ρωμαϊκών χρόνων του Βόρειου Τομέα, είχαν αποκαλυφθεί κατοικίες σε αλληπάλληλες φάσεις με οργανωμένο σύστημα ύδρευσης, χώρος οικιακού ιερού, τείχη, εργαστηριακοί χώροι λιθοειδούς, όπως μαρτυρούν τόσο η λατύπη όσο και το ημίεργο άγαλμα και στήλες, κοροπιλαστικές, κεραμικής και δομικών υλικών που τεκμηριώνονται από την παρουσία οκτώ κλιβάνων, για τους έξι από τους οποίους (τρεις ορθογώνιους, δύο κυκλικούς και έναν απίσχημο) είχε αποφασιστεί η διατήρηση επί τόπου, τρεις χώροι νεκροταφείων (Εποχής του Χαλκού, ελληνοιστικών και βυζαντινών χρόνων) και τόσα άλλα, ενώ στο χώρο μαρτυρείται επίσης η χρήση κατά τα προϊστορικά χρόνια με ταφικούς τύμβους και οικιστικά κατάλοιπα (Νεολιθική, Εποχή του Χαλκού και του Σιδήρου). Οι νέες απαιτήσεις της κατασκευής του κόμβου, σύμφωνα με νέα μελέτη επέβαλαν ριζικές αλλαγές στο πρόγραμμα συντήρησης και διατήρησης κάτω από γέφυρα, καθώς και ανάδειξης ευρύτερα με λειτουργία παρόδιου «Οδομουσείου». Έτσι μετά τη συντήρηση επί τόπου των πέντε

κλιβάνων και στη συνέχεια την κατάχωσή τους, όπως και των οικιστικών καταλοίπων που τους περιέβαλλαν, μεταφέρθηκε ο πιο μνημειακός κλιβανός στην Αιανή, ενώ παρέστη ανάγκη νέας ανασκαφής. Σε ένα σημείο αποκαλύφθηκαν τμήματα αναλημματικών περιβόλων και δύο ύστερες ταφές και στο άλλο οικιστικά κατάλοιπα της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού και ελληνοιστικών χρόνων. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το τμήμα αγωγού σε μήκος 19 μ., από πήλινους σωλήνες, ένας έφερε την ΝΙΚΑΝΩΡΟΣ, ως μέρος ενός ευρύτερου δικτύου υδροδότησης από πηγές λόφων του Βερμίου όρους, καθώς και χώρος δωματίου που έσωζε λόγω καταστροφής και πυρκαϊάς γύρω στα 30 σπασμένα ή ακέραια αγγεία. Γενικότερα η παρουσία αποθηκευτικών και μαγειρικών σκευών, τα 50 πήλινα υφαντικά βάρη, ο λίθινος χειρόμυλος και τα λίθινα γουδιά δηλώνουν δωμάτια καθημερινής διαβίωσης, αποθήκευσης και τροφοπαρασκευαστικών διαδικασιών.

Κλείτος

Είναι γνωστό ότι στη δεκαετία του 1980 από τους 14 ως τότε εντοπισμένους προϊστορικούς οικισμούς (σήμερα είναι γνωστοί 31) στη λεκάνη της Κίτρινης Λίμνης, νότια της Πτολεμαϊδας, οι πέντε βρίσκονταν εκτός ορίων ορυχείων της ΔΕΗ και οι επτά εξαιρέθηκαν και τέθηκαν εκτός ορίων ανάπτυξης των λιγνιτωρυχείων. Την ίδια τύχη δεν είχαμε δυστυχώς και με τον οικισμό του Κλείτου, έκτασης 80 στρεμμάτων, διότι τα αποθέματα λιγνίτη είναι πολλά και η μη εκμετάλλευσή τους από τη ΔΕΗ προκαλεί πρόβλημα στο ενεργειακό πρόγραμμα του κράτους. Φέτος επαναλήφθηκε η ανασκαφή μετά το 1995 με στόχους τόσο τη διάσωση και ανάδειξη των αρχαιοτήτων όσο και την απρόσκοπτη λειτουργία του λιγνιτωρυχείου Νοτίου Πεδίου. Ανασκάφηκε έκταση 1600 τ.μ. και αποκαλύφθηκε μικρό μέρος του οικισμού με ένταξη στην Πρώιμη Εποχή του Χαλκού, ενώ διαπιστώθηκε ότι ο χώρος κατοικήθηκε από την Τελική Νεολιθική ως την Ύστερη Εποχή

του Χαλκού, καθώς και στα ελληνοιστικά-ρωμαϊκά χρόνια.

Περδίκκας

Μικρή σωστική ανασκαφή διενεργήθηκε στη θέση Στράνα μετά από αίτημα της ΔΕΗ Α.Ε. για νέα εγκατάσταση πυλώνων, σε χώρο νεολιθικού οικισμού. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει μικρό λίθινο αντικείμενο που παραδόθηκε από άλλη θέση με ανάλυφες παραστάσεις μορφών στις τέσσερις πλευρές, για το οποίο, ωστόσο, δεν είμαστε απολύτως βέβαιοι για την παλαιότητα του.

Η έρευνα στον οδικό άξονα

Σιάτιστας-Κρυσταλλοπηγής

Η κατασκευή του οδικού άξονα που οδηγεί από την πόλη της Κοζάνης προς την Καστοριά, διερχόμενη έξω από τη Σιάτιστα και τη Νεάπολη Βοΐου, πάνω σε νέα χάραξη, επέβαλε τη διενέργεια ανασκαφής σε δύο θέσεις, από τις 15 που εντοπίστηκαν συνολικά στον άξονα. Στη θέση *Σταυρός Μικροκάστρου* και σε γνωστό αρχαιολογικό χώρο με τειχιωμένο οικισμό που εκτείνεται πάνω σε χαμηλό λόφο, διενεργήθηκε μικρή ανασκαφή έκτασης 1025 τ.μ. και διαπιστώθηκε κατοίκηση στην Ύστερη Εποχή του Χαλκού. Στη θέση *Κρυσταλλοπηγής Αλιάκμονα* εντοπίστηκαν σε δύο υψώματα αρχαιολογικά στρώματα της Τελικής Νεολιθικής και της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού, καθώς και της Ύστερης Εποχής του Χαλκού από την μακεδονική αμαυρόχρωμη κεραμική. Στον ίδιο χώρο αποκαλύφθηκαν και τρεις ασύλητες λακκοειδείς ταφές ρωμαϊκών χρόνων με κτερίσματα γυάλινα και πήλινα αγγεία, καθώς και 14 χάλκινα νομίσματα. Αποκαλύφθηκε ένα πασσαλόπηκτο οίκημα κάτω από ευρύτερο στρώμα καταστροφής και από όλο το χώρο έκτασης 770 τ.μ. περισυλλέχθηκαν κεραμική και αγγεία, 20 αγκυρόσχημα ειδώλια, λίθινα και οστείνια εργαλεία, υφαντικά βάρη και τέσσερα σφονδύλια.

Σωστική ανασκαφή στα Πριόνια Δήμου Γόργιανης Νομού Γρεβενών

Κατά τη διενέργεια σωστικής ανασκαφής στον αρχαιολογικό

χώρο της θέσης Ιβάνη Πριονίων στον Νομό Γρεβενών αποκαλύφθηκαν οι παρακάτω αρχαιότητες, για τις οποίες θεωρούμε ότι το κοινό, και ιδιαίτερα οι εντόπιοι, πρέπει να ενημερωθούν διά των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Η συνέχεια κατασκευής της Εγνατίας Οδού εντός του Νομού Γρεβενών και συγκεκριμένα του τμήματος Γρεβενών-Παναγιάς, επέβαλε τη συνέχιση της ανασκαφής στην παραπάνω θέση και το 2006. Πέρσι είχε διαπιστωθεί η ύπαρξη οικισμού ελληνοιστικών χρόνων και η έρευνα είχε περιοριστεί σε ό,τι είχε εμφανιστεί στη διάρκεια των πρόδρομων εργασιών και αφορούσε στον καθαρισμό χώρου στην έξοδο της μελλοντικής σήραγγας Βελανιδιών, όπου είχε καταστραφεί κλιβανός από διάνοιξη δρόμου, και σε χώρο ψηλότερα στο επικλινές, απ' όπου περισυλλέξαμε σε κομμάτια δύο πήλινες ρηχές λεκανίδες τοπικού εργαστηρίου ελληνοιστικών χρόνων και χάλκινα ελάσματα από αγγείο, ενώ σε πιο απομακρυσμένο σημείο ανασκάφηκε και απομακρύνθηκε το τμήμα του πίθου, που είχε εμφανιστεί κατά τη διάνοιξη δρόμου. Κατά την έρευνα του 2006 σε αγρό με μικρή κλίση αποκαλύφθηκαν αρχαϊκές ταφές (β' μισό 6ου αι. π.Χ.). Πρόκειται για τάφους, μάλλον ανήλικων ατόμων, στους οποίους αποκαλύφθηκαν από ένας μελανόμορφος σκύφος, πολλές χάλκινες περόνες, χάντρες περιδεραιού από κεχριμπάρι, αργυρά ενώτια σε σχήμα ωμέγα, ενώ εξαιρετικά ενδιαφέρον εύρημα ήταν ένα αργυρό δακτυλίδι με την επιγραφή ΧΑΙΡΕ ΚΑΙ ΣΥ. Οι ταφές αποκαλύπτονται σε βάθος 1 μ. περίπου από την επιφάνεια, ενώ στο ίδιο βάθος αποκαλύπτονται διάσπαρτες μάζες πηλού, ίχνη καύσης, καθώς και επτά πίθοι, οι τέσσερις μάλιστα, μεγάλου μεγέθους, είχαν τοποθετηθεί δίπλα-δίπλα, που δηλώνουν προγενέστερα οικιστικά κατάλοιπα, τα οποία χρονολογούνται στην Ύστερη Εποχή του Χαλκού. Τούτο

επιβεβαιώνεται από την παρουσία χειροποίητης κεραμικής με αμαυρόχρωμη διακόσμηση που είναι χαρακτηριστική για την εποχή, αλλά και μυκηναϊκής τροχίλατης κεραμικής. Το εύρημα θεωρείται πολλαπλά σημαντικό για τον ανερευνήτο Νομό Γρεβενών. Για πρώτη φορά τεκμηριώνεται ανασκαφικά η μυκηναϊκή παρουσία, καθώς και η μακεδονική αμαυρόχρωμη κεραμική, της οποίας φορείς θεωρούνται τα μακεδονικά και δωρικά φύλα. Οι αρχαϊκές ταφές με τα πλούσια κτερίσματα μαρτυρούν την ύπαρξη οικισμών με δομές μόνιμου αστικού βίου στο χώρο της Άνω Μακεδονίας με υψηλό βιοτικό και πολιτιστικό επίπεδο και πλούσιες επαφές με τη νότια Ελλάδα. Άλλωστε και η έρευνα στην Αιανή και στο υπόλοιπο του Νομού Κοζάνης απέδειξε ότι ακμαίοι και οργανωμένοι οικισμοί υπήρχαν στην Άνω (Δυτική) Μακεδονία πολύ πριν την ενοποίηση του μακεδονικού ελληνισμού από τον Φίλιππο Β΄, στον οποίο κάποτε οι ιστορικοί απέδιδαν την ίδρυση των πρώτων πόλεων-αστικών κέντρων.

Μαυροπηγή: Ανασκαφή στον οικισμό των αρχαιότερων γεωργοκτηνοτρόφων της Άνω Μακεδονίας

Στην πεδιάδα της Πτολεμαΐδας, περιοχή με υψόμετρο από 670 ως 750 μ. περίπου μεταξύ των ορέων του Βερμίου και Ασκίου, που φέρει την ονομασία Κίτρινη Λίμνη λόγω του έλους που είχε δημιουργηθεί και αποξηράνθηκε στα μέσα του 20ού αιώνα, αναπτύχθηκε στη Νεολιθική εποχή ένα πυκνό οικιστικό σύμπλεγμα με εντοπισμένες 31 προς το παρόν θέσεις. Το δυστύχημα είναι ότι πολλές από τις παραπάνω θέσεις με τον ανεκτίμητο πολιτιστικό πλούτο βρίσκονται εντός των ορίων ανάπτυξης των λιγνιτωρυχείων της ΔΕΗ Α.Ε. Ο αριθμός των αρχαιολογικών χώρων εντός ορίων λιγνιτωρυχείου Μαυροπηγής, στο οποίο συμπεριλαμβάνεται και η διοικητική περιοχή του χωριού Κόμανος, ανέρχεται σε 19, από τους οποίους ένας στη θέση Φυλλοτσαίρι με νεολιθικό οικισμό ανασκάφηκε στη διετία 2005-2006,

ενώ και άλλοι 10 χώροι παρέχουν επιφανειακές ενδείξεις κατοίκησης στα προϊστορικά-νεολιθικά χρόνια. Ο αρχαιολογικός χάρτης της περιοχής της Μαυροπηγής, γνωστής στην έρευνα από ανασκαφές με πλούσια κινητά ευρήματα όλων των εποχών, περιλαμβάνει 27 αρχαιολογικούς χώρους. Ανάμεσα στα ευρήματα περισυλλογής των τελευταίων ετών από τους οικισμούς της Κίτρινης Λίμνης, είναι και αποσπασματικό λίθινο ειδώλιο γυναικείας μορφής από την Τούμπα Τετραλόφου, στο οποίο είναι προφανής η ομοιότητα με αντίστοιχο τύπο πήλινου ειδωλίου της Αρχαιότερης Νεολιθικής εποχής από την Ποντοκόμη και το χρυσό δακτυλίσκιο περιάπτο, που βρέθηκε στο Μεγάλο Νησί Γαλάνης και αποτελεί σπάνιο και ενδιαφέρον από πολλές απόψεις νεολιθικό εύρημα. Αναφερόμαστε επίσης στα βασικά γνωρίσματα της νεολιθικής κατοίκησης στην Κίτρινη Λίμνη στους στόχους έρευνας που έχουμε θέσει και έχουν σχέση με τη δυνατότητα να επιλυθούν προβλήματα χωροοργάνωσης δημογραφίας, παλαιοοικονομίας των προϊστορικών κοινωνικών σχηματισμών, καθώς και τη μελέτη των σχέσεων και της επικοινωνίας. Η ανασκαφή στη θέση Φυλλοτσαίρι Μαυροπηγής έγινε σε νεολιθική εγκατάσταση, έκτασης 5 στρεμμάτων περίπου, που κατοικήθηκε για μικρό χρονικό διάστημα στην Αρχαιότερη Νεολιθική (γύρω στο 6.500 π.Χ.). Στον πυρήνα του οικισμού αναπτύσσεται οίκημα, υπόγειο αρχικά, ημιυπόγειο στη δεύτερη και ισόγειο στην τρίτη φάση, όποτε και διευρύνεται φθάνοντας από 25 σε 100 τ.μ. Στη φάση αυτή η στέγη ενισχύθηκε με πασσάλους περιμετρικά, ενώ το δάπεδο από ασβεστολιθική σκληρή μάργα πάχους από 0,07 ως 0,10 μ., είναι εντυπωσιακό και σώζεται σε 15 τ.μ. περίπου. Οι πασσαλόπηκτες οικίες ακανόνιστου ορθογώνιου σχήματος αποτέλεσαν την έκπληξη της έρευνας στη Μαυροπηγή και μπορούν να συγκριθούν με αυτές της Νέας Νικομήδειας Ημαθίας.

Αποκαλύφθηκαν επτά κατόψεις, πλήρεις οι έξι, εμβαδού από 50 ως 62 τ.μ., αλλά και 90 τ.μ., τα κατασκευαστικά χαρακτηριστικά των οποίων δηλώνουν επισκευές και συνεπώς οικιστικές φάσεις χωρίς μεγάλη χρονική απόσταση μεταξύ τους. Οι νεολιθικοί άνθρωποι έσκαβαν περιμετρικά των οικημάτων αυτών αυλάκια και στις κοίτες αυτές θεμελιώναν τους τοίχους από κλαδιά και καλάμια που επιχρίονταν με πηλό και στερεωνόνταν με μεγάλους πασσάλους που μπηγόνταν κατά μήκος, έφεραν στέγες δිරριχτες ή και τετράριχτες και ήταν χτισμένα κατά τον άξονα βορρά-νότιο ή και ΒΑ-ΝΔ με την είσοδο νότια και ανατολικά. Χώροι εστιών στο εσωτερικό τους και λάκκοι, περί τους 100, βαθείς ή αβαθείς που χρησιμοποιήθηκαν ως αποθηκευτικοί, απορριμματικοί αλλά και ως τροφοπαρασκευαστικές κατασκευές, εντός των κατοικιών αλλά και εξωτερικά, συνήθως ένας μεγάλος σε άμεση γεινιάση, αποδεικνύουν την καλή οργάνωση του χώρου από τη μικρή κοινωνία των γεωργοκτηνοτρόφων σε τόσο πρώιμη εποχή, οι οποίοι φαίνεται ότι έχουν περάσει για τα καλά στο παραγωγικό στάδιο και έχουν αναπτύξει δραστηριότητες κοινοτικού χαρακτήρα. Σ' όλο τον ανασκαμμένο χώρο εντοπίστηκαν 15 ταφές και περιεσώθησαν το σύνολο σχεδόν της κεραμικής, που σε μεγάλο ποσοστό είναι άβαφη, χονδροειδής και ανήκει σε αγγεία με μεσαίο και μεγάλο πάχος τοιχώματα, ένα ποσοστό της οποίας ωστόσο είναι λειασμένη και σιλβωμένη. Η διακοσμημένη κεραμική σε αγγεία με μεσαία και λεπτά τοιχώματα διακρίνεται σε γραπτή, εμπιέστη και εγχάρακτη. Ο κατάλογος των μικροεργημάτων περιλαμβάνει περί τα 2.000 αντικείμενα που κατανέμονται σε πελεκητά και τριπτά λίθινα εργαλεία, σε πήλινα πηνία και υφαντικά βάρη, δηλαδή ευμεγέθη όστρακα με οπή, σε οστίνους οπίες, βελόνες και οσά με ίχνη επεξεργασίας, σε περιάπτα, λίθινες, οστίνες και πήλινες χάντρες και σε έξι σφραγίδες με ποικιλία σχεδίων. Σε σύνολο 132

ειδωλίων τα περισσότερα είναι γυναικείων μορφών και λιγότερα τα ζωόμορφα, από τα οποία ξεχωρίζουν τρία πήλινα σε μορφή βούβαλου και ένα λίθινο σε μορφή βατράχου, ενώ δεν λείπουν και νέοι τύποι, άγνωστοι από άλλες ανασκαφές του Νομού Κοζάνης. Έχουμε διαπιστώσει την ύπαρξη 15 οικιστικών εγκαταστάσεων της Αρχαιότερης Νεολιθικής στον Νομό Κοζάνης και 19 στο Νομό Γρεβενών. Θεωρούμε ότι η θέση που ανασκάπτεται στη θέση Φυλλοτσαίρι Μαυροπηγής μπορεί να αποτελέσει μέρος ενός πιλοτικού προγράμματος καταγραφής των πολιτισμικών στοιχείων που συνθέτουν αυτή την εποχή στο χώρο της Δυτικής Μακεδονίας. Τα συμπεράσματα που μπορούν να προκύψουν από μια τέτοια έρευνα έχουν σχέση με την κατανόηση της εξελικτικής πορείας των πρώιμων γεωργοκτηνοτρόφων στο ίδιο οικολογικό περιβάλλον, τους παραλληλισμούς, ομοιότητες και διαφορές μεταξύ τους και συσχετίσεις, συγκρίσεις με άλλους πολιτιστικούς κύκλους. Τα λιγνιτωρυχεία που προκύπτουν από την αναγκαιότητα χρήσης ηλεκτρικού ρεύματος στη ζωή μας, επηρεάζουν και την ιστορία της γης που αφορά στη γεωλογία, επηρεάζουν και την ιστορία του ανθρώπου λόγω των αρχαιοτήτων. Η λειτουργία τους είναι επιβολή για μας, αλλά η προοπτική επιλογών έρευνας με στόχους είναι μέρος της προσωπικής (και συλλογικής από μέρους πολλών και του κράτους) ευθύνης και αποτελεί τον δικό μας τρόπο (των αρχαιολόγων) του να αντισταθούμε σε κάθε πολιτιστική καταστροφή κερδίζοντας τη γνώση για μας και τους απογόνους, προς τους οποίους οφείλουμε ήδη απαντήσεις.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Το ΕΛΙΑ υπό την ομπρέλα του ΜΙΕΤ

Από τον Ιανουάριο του 2008 το Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο θα αποτελεί τμήμα του Μορφωτικού Ιδρύματος της Εθνικής Τραπέζης, εξακολουθώντας να στεγάζεται